

KO SE OTROK ODTRZE

Danilo Lokar

Mihče je prišel ugret in upehan. Ko je tekel navzgor, je zajemal po dve stopnici hkrati in obstal pred teto Ireno v kuhinji kakor ukopan. Svetle lase je imel na čelu čisto zmršene in lepili so se mu na oznojeni koži. Potapkal jih je s hrbtom roke, kakor da išče, če mu prav stoje, ali so se pa do kraja sprijeli. Vendar so bile njegove oči kalne in motne.

V tem je teta opazila, da je odrasel. Ta misel jo je tako presenetila in zadela, da se ji je zazdelo, kakor da je prisluhnila svojemu lastnemu, glasno izgovorjenemu vprašanju:

»Kdaj se je pa to zgodilo?!«

Mihče je imel trinajst let, da, že je bilo trinajst let mimo in videla je, da se je bil zadnji čas močno razpotegnil. Obenem se mu je spremenilo obličje. Pred leti je bilo to obličje mehko in je bilo pravo obličje deklice s prosečimi očmi, zdaj pa je bilo, kakor da se je naenkrat zgodilo, polno in pogled se je nekam umaknil in čisto nerazumljivo je bilo, kam se je ta pogled oddaljil. Prej je zmeraj čisto razločno vedela, da je Mihče, njen nečak osmih let, tukaj, toplo ji je bilo in prijetno in rada je imela, ko je čakala na ta občutek, da Mihče pride. Zdaj pa je sprevidela, da ni bil več pri nji.

Niti ni Mihče danes prišel ob svojem času, kakor po navadi, miren naraven, prišel ni med poldnem in eno, takoj ali celo po kosilu, prišel je zvečer, prišel ob mraku in bil je zadihan, rdeč, in poten, da, in dolg, odrasel. Do zdaj je bil tako reden, vedela je, kdaj so se spodaj vrata odprla, in poznala je njegov korak na stopnicah. Vse to je zdaj stalo pred njo, kakor da je izpisano z velikimi črkami.

Pa res, čisto zlepa mora zdaj z njim, to je vedela iz izkušnje, da mu ne bo vest težka, da še opazil ne bo, ko ga spelje v dobro voljo in bosta spet poklepetala kakor v starih časih. Teta Irena se je z otrokom prav rada pogovarjala in si je velikokrat zaželela, da se otrok vrne k nji.

Obenem je vedela, da mora biti previdna. Kajti lahko bi tudi bruhnilo iz otroka kaj nepričakovanega, to se je že zgodilo, človek ni mogel biti zmeraj preračunan, in potem mu je bilo žal. Žal mu je bilo in popraviti ni mogel ne znal in s trudom in z muko se je vračal na svojo izhodno točko, na tisto mesto daleč nazaj, dobro se je spominjala.

Vendar je teta obvladala položaj tako, da je otroka pregledala in z zanesljivim čutom potrpela, da se je sam pomiril. Omogočiti mu mora predvsem, da bo lahko in rad govoril.

»Kaj je danes lepega povedal tovariš učitelj?« je rekla, medtem ko je prelivala iz litrske steklenice mleko v kozico na štedilniku. Ko je mleko klokotalo iz ozkega grla, je opazila, da je kar ročno izpeljala iz tesnine in se je otrok zdrznil.

»Tovariš učitelj —?« je zamišljeno ponovil otrok, kakor da se oveda, da prestopa na drugo pot. Njegov pogled je bil odsoten in je ponovil besede kakor ponevede. A teta je vseeno zaslutila, da je na pravi sledi. Le zvrčaj k sebi, le zvrčaj! je pomislila.

»Ali je tudi danes segel z metrsko palico v zadnjo klop? Gotovo je spet opomnil, da je »rana ura zlata ura«?»

Šegavo se je nasmehnila in opazila, da je otrok narahlo povzdignil glavo. Vse to leto je bila z otrokom, ko je prinašal na poti v šolo s kmetije zelenjavo in drug živež, v živahnem razgovoru. Toliko bolj, ker je učitelja poznala, bila sta iz iste vasi in v mladih letih jo je celo rad videl in se z njo v trgovini na dolgo ustavljal. Učitelj je z njo kratko in malo rad govoril in zdaj je teta Irena te razgovore po malem spet uživala, ko je otroka spraševala, kaj je pa danes storil tovariš učitelj.

To podoživljanje nekdanjega prijateljstva in navajanje otroka, da ji je sam in prostovoljno pripovedoval o šolskih urah, ji je postajalo užitek, ki se mu ni več mogla odpovedati. Odpovedati pa se tej slasti ni mogla predvsem zato, ker jo je spremljal vse bolj določen občutek, da otrok pri tem tudi sam raste, se mu obzorje nekako čisti in ji prihaja vse bliže in bliže. Učitelj je stal bolj ali manj živo pred njo. Črni lasje, žive, vesele oči, ki nalahko utripljejo, in jezik, ki nenehno teče, teče. Učitelj je govoril, medtem ko je užival svojo besedo, in zdelo se ji je, da okuša tudi sama del tiste slasti, ko obnavlja z otrokom šolske ure. Pa je včasih otroka tudi navajala, da ji je pokazal, kako se je sklonil učitelj nad učencem, ki je skrival ljubezenski dopisni listek med klopni ali pa kako je učitelj vzkliknil, se hrupno zasmel, ko je zasačeni listek vzdignil visoko pred učenci, visoko, kakor ribič ribo, ki se je ujela na trnek. Vse bolj je navajala otroka, da sta podoživljala šolske ure še enkrat skupaj. Včasih je deček ponovil začetek lekcije, včasih kitico iz pesmi, ki jo je govoril na pamet, drugič sta govorila samo o sošolcih in kako se podijo na športnem igrišču, pa tudi na poti v šolo in iz šole. Zdelo se je, da počiva prijateljstvo na zdravi podlagi in da otrokovo napredovanje teto popolnoma zadovoljuje. Ker ni imela svojih otrok, si je nečaka prilasčala, po malem si ga je osvajala in bila včasih tudi kar zadovoljna, da je že precejšen, kar lep del otroka tudi njen. Malone vsakodnevni razgovor se je začel navadno z besedo tovariš učitelj — kaj je pa danes rekel? Ko je položila otroku to besedo na jezik, je

otrok ni več izpustil, bilo mu je kakor vodilo za vse nadaljnje in je tako tudi odgovarjal:

»Tovariš učitelj je danes —«

Razgovor se je nato razpletel kakor sam od sebe in prinašal različice vsega tega, kar je teta že bila slišala, vendar v zmeraj novih spremembah, dodatkih in opuščajih, včasih pa tudi z neprehudimi domišljjskimi pregnanostmi. Tovariš učitelj, prikupen znanec iz mladosti, je stal med njima, iztegoval svojo palico vse tja do daljnje zadnje klopi, nalahko utripal s črnimi, živimi očmi in govoril, govoril glasno, dolgo in bogato. Otrok je zapadel toplemu toku učiteljeve besede in tudi sam od sebe začel:

»Tovariš učitelj je danes takoj od kraja, ko je stopil v razred —«

»Kaj neda, tovariš učitelj je to že enkrat ali dvakrat omenil, pa ste pozabili, ker ste vsi veliki pozabljivci. Svinčniki morajo biti že doma pripravljene in priostrene.«

»Petelin ga je do krvi —« je nepričakovano planilo iz otroka in obraz mu je pri priči zardel, bilo je kakor velik naval krvi. Oči so se mu pri tem za hip zasvetile in obličje se je kakor odprlo, razjasnilo. Ali samo za hip. Črte okoli otrokovih ust in oči, še hip prej stisnjene, so se razpustile, porazgubile.

Udarec, ki ga je z otrokovim krikom teta Irena dobila, jo je zdramil in njena usta, ki so za hip zevnila, so se prav tako trenutno zaprla in že ob udareu z otrokovim krikom, je začela tudi pribirati svoje misli.

»To je tedaj bilo?« je pomislila. »Kri —«.

Otrok se je narahlo potresel, zazibal, videla je in naval krvi v otrokova lica je počasi splahneval.

»Do krvi, praviš, do krvi, zakaj pa le, zakaj, rada bi vedela.«

Udarec je bil vendar tako tuj, nerazumljiv, popolnoma nepričakovan.

Otrok si je v resnici šele ob tem ostro zastavljenem vprašanju pojasnil, da pač zato, ker petelin ni bil mrtev, temveč z zalučanim kamnom samo zadet in omamljen. V resnici pa je otrok bolj razločno uzrl le samega sebe in kako negotov leze iz daljave za krdelom šolarjev. Otroci udrihajo po živali, ki se s perutnicami in mogočno razvitim repom otepa vse slabeje, vendar otepa na življenje in smrt in še šavsne s kljunom. A gruča otrok je medtem že zdrvela čez travnik in Mihče je ostal zadaj. Otroci so se vzpenjali po polici, zavihтели velik šop razprtega, pisanega perja v zrak, lepe, žive barve so se v večernem soncu kakor še enkrat pozdravile in zavpile in otroci so utonili v gošči.

Ali teta je zdaj vztrajala in ni izpustila več.

»In potem in potem in potem?« je ponavljala.

Otrok pa ni natančno vedel, kaj je bilo potem; ni vedel zato, ker je bil sam preveč začuden, vedel pa ni tudi zato, ker je videl le iz daljave, da se je vzdignil na skalni planoti nad mestecem iz dračja dim in da je nekdo v drugi smeri tekel z oskubljenim petelinom. Petelin je bil vseskozi nasajen na belem drogu, in ko je fantalin drvel v daljavi z vzdignjeno raklo, se je otroku primerilo, kakor da hoče bingljajoča petelinova glava še enkrat pošastno šavsiniti. Zato ni natančno vedel, ko je teta še vztrajala:

»In potem in potem in potem?«

Vedel pa je, da je bil Ferlutov, starejši Ferlutovih dveh bratov, ki je že dopoldne v odmoru zganjal družčino in podžigal:

»Kdaj bomo spet kaj odkrili, kaj novega —? Drhal, drhal!«

Ferlutov je besedo ponavljal, ker mu je pač ugajala. A ponavljal jo je zaradi besede same, njenega zvena.

Šele zdaj se je otrok spominjal teh besed in da je bilo to zjutraj v odmoru in da je bil prav Ferlutov, ki je tako govoril — ha, kdaj bomo spet, ha, drhal?! Seveda je bil Ferlutov, zdaj je natančno razumel, da je Ferlutov vodil, ko je hitel čez polico in ko se je vzdignil iz grmade dračja dim in je drugi fantalin tekel v daljavi in vihtel vzdignjeno sulico, na kateri je bil naboden veliki ptič, ki sta mu povešena greben in bradelj tako živo bingljala nad vso daljavo. Ha, kdaj bomo spet kaj imenitnega, ha?! Zato pa je otrok skoro nevede prikimal, ko je teta vztrajala z vprašanjem, kdo je bil, ki je vodil, kdo —. Teta je tudi sama in prva in prav odločno vprašala:

»Ali je bil? Je bil res on? Kajneda je bil že spet?«

Ali pa je teta tudi res tako mirno, tako hladno presojala, da se je čutil otrok zadetega kakor s hladnim bodalom, ne globoko, ali misel na bodalo je prihajala vendar tako hladna, tako ostra, teta je hotela vedeti, po kateri poti je krdelo teklo, in ko je otrok spet nagnil glavo, kakor da premišljuje in potrjuje, je vedela, da je krdelo zavilo pri Papirnici ob vodi navzgor. Otrok je ob samih vprašanjih spregledal, da je teta hotela vedeti, kje je to pravzaprav s kamnom bilo. Ali prav o kamnu je hotela natančno vedeti. Teta pa je vprašala po ovinku in zato ga je zmedlo.

»Kaj meri Ferlutov res tako zanesljivo, da vsakič zadene?«

Otrok se je celo zmedel in ustrašil, ko je spet slišal besede, ki jih je teta ponovila, kakor jih je pač zadnjič ujela. Spoznal je, da teta dosti več ve, kakor si je mislil, spoznal, da teta več vidi in vse več pobere in pregleda in da bo morda na glas obnovila pot, po kateri jo je krdelo urezalo po sredi mesteca do Papirnice in nato ob vodi navzgor.

In res je teta rekla — ob vodi navzgor in čez polico v hosto, to je bilo vse in prav to je bilo tudi tisto, česar se je otrok bal. Otrok se je bal, da bi teta vse vedela, čeprav sam vsega ni zaobjel, a da bi imela teta tudi tu oblast nad vsem, mu ni bilo prijetno in se je skušal temu občutju izviti tudi, ko je komajda slutil, a to je bilo že, ko je tekel navzgor in zajemal po dve stopnici hkrati. Otrok se je očesa, ki vse vidi skozi, bal.

Potem pa je teta nepričakovano vprašala:

»Ali so razbojniki velikega ptiča na lesenem kolu vrteli kakor na ražnju?«

Bila je podoba iz indijaneric, ki si jih je sposojal v knjižnici.

A bilo je tudi potrdilo, spet se je izkazalo, kako daleč sega tetino oko. Kakor učiteljeva metrska palica v zadnjo klop. Še dalj? Manj?

A otrok ni mogel odgovoriti. Krdelo šolarjev se je prav takrat stisnilo okoli žerjavice, dim je po malem zavil vso okolico in otrok je tudi gledal sam od daleč. Vseeno, beseda je tekla o razbojnikih.

Bilo je vse skupaj dosti prejasno in prečitno, da bi se otrok ne bal. Oko, ki vse vidi, vidi šolsko dvorišče, ko se v odmoru zbirajo, vidi, ko drvijo po sredi mesteca, vidi, kako obstoje pred Papirnico, vidi, kako jo uberejo ob vodi navzgor, vidi, kako kamen zadene, vidi, kako veliki ptič omahne, a omahne le za hip in se brani, brani z vsemi kremplji, brca kot mula, vidi, kako greben in bradelj od navala krvi naraščata, vidi, kako se velika kepa zlatega in rdečega perja zavilhti po zraku, še enkrat zakriči v večernem soncu, potem pa utone v hosti.

Vendar pa ni mogoče pred vsevidnim očesom ničesar skriti, je mislil otrok in se plašil še naprej. Nič, nič, nič.

Otrok ni bil ugnan zaradi Ferlutovega ali zaradi petelina z visokim grebenom in dolgim bradljem z zlatim in srebrnim perjem, bil je preplašen samo pred očesom, ki je vse do kraja spregledalo.

Ali tudi za Ferlutovim dolginom ni skrivnosti? Pa veselje, srčnost in vse — imenitnost, novost? Ha, nekaj imenitnega, novega — ha?! Drhal, drhal!

Zagotovo teta ne ve. Kaj ne ve? Kako so tekli, kako jih je vzdignilo, kako so skakali okoli ognja, ko so vrteli raženj. Teta ne more vedeti, ker je že pozabila, zabrisalo se ji je. A bil je čas, ko je tudi ona vedela, kako so tekli, kako so skakali v kolu. Ringaraja. In ringaraja vendar ni bil prepovedan.

Teta ni več vedela, kaj je veselje. Ni se znala več smejati in je zato tudi tiščala proč od veselja in tiščala je proč prav tudi njega

Zato pa se otrok nemirno zdrzne, ko mu teta naruši podobo. Podobo, kako se do kraja natrcan trebuh velikega ptiča na ražnju počasi

vrti. Zdaj ne povija več ščemeč dim vsega krdela naokoli, napravila in sesedla se je lepa žerjavica, suho dračje ni več pokalo, takrat se je Mihče za hip premaknil prav do krdela, prav blizu, da je povohljaj slast mesa, ki se je cvrlo in takrat, prav takrat ga je teta spet kakor vedno poklicala:

»Tovariš učitelj bo gotovo spet —«

Da, da, vrniti se je treba, domov je treba spet. Ker teta ne popusti več in tudi tovariš učitelj ne da zdaj do sebe.

Teta si namreč ni mogla misliti, da bi zgubila otroka po ti poti. Napolnili so veliko ptico s popečenim krompirjem, sladko papriko, gobicami in kumino, razbojniki. A vedela je, da ji tudi mehkoča in ginjenost ne bi prav nič pomagala. Če fantini, recimo, namesto da so sunili petelina in ga oteli s kamnom, če bi prepevali, brenkali na kitaro ali vlekli na harmoniko, kaj bi si bila na boljšem? Nič bi vse to ne pomagalo, ker se je kratko in malo čas dopolnil. A tudi spričo časa, ki je dozorel, jim ni otroka privoščila. Ljubosumna je bila nanje, ki so ji ga oteli. In vdati se ni mogla ne znala, da ga zgubi. Dasi je vedela, da bo prišlo, je bilo vse prezgodaj in vse prehitro. Mihče! Njen je! In ni več njen. Življenje samo ji ga je prevzemalo in nič ni vedela, kako bi se postavila v bran proti tej oblasti.

Otrok je že odšel, ni pazila, ko je odhajal, a videla je, da je poklapan. Potem pa je dolgo obsedela. Roke je položila v naročje in se zastrmela predse.

Odrpala je okno in spreletel jo je mlačen, prijeten srh. Zunaj je bilo nebo umito, kakor lice otroka, ki ni še ničesar okušal razen svojih podob. Mrazilo jo je. Čez vse prostranstvo je bila razlita hladna svetloba meseca, ki je stal poln sredi neba. Zdelo se ji je, da bi stopila in se okopala v ledeni svetlobi. Pomislila je na gozdove, nad katerimi leži in se trese ta luč, na reke, jezera in morja, kjer se srebrni valovi zgrinjajo. In bilo ji je laže, vse laže, kakor da se je v tej hladni svetlobi tudi resnično skopala. Valovi, če so stali na mestu ali drveli naprej, so šli po svoji poti. In zamrazilo jo je ostro do bolečine.